

МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА

DOI: <https://doi.org/10.15407/etet2023.03.100>

УДК 330+338

JEL: F02, F63, F23, F33, P21, H1, F41, F55

Олег Трофимчук

ВПЛИВ МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ СУБ'ЄКТІВ НА ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІКИ

На основі концепції сумісно-розділеної праці було показано сутність державного регулювання економіки як однієї із підфункцій економічних функцій держави як носія загальних економічних інтересів суспільства. Обґрунтовано позитивну та негативну сторони впливу міжнародних економічних суб'єктів на економічну політику через розділення власних функцій держави та вмієних (читай – нав'язаних), які суперечать першим та не відповідають сутності держави. Розкрито основні інтереси тріади глобалізаторів – ТНК, міжнародних організацій та розвинених країн. Показано асиметричний характер взаємодії відкритих економік із основними міжнародними економічними суб'єктами – міжнародними організаціями та ТНК, що зумовлено відмінністю їхніх інтересів та можливостей впливу один на одного. Окреслено основні причини та наслідки негативного впливу міжнародних організацій та ТНК на державне регулювання економіки у розвинених країнах та інших відкритих економіках. Розкрито проблематику нав'язування міжнародними організаціями уніфікованих правил щодо економічної політики в перехідних економіках, просування неоліберальної концепції та політики суворої економії, а також пред'явлення вимог щодо кредитування. Проаналізовано негативні наслідки впливу ТНК на державне регулювання економіки, а саме: послаблення переговорної сили працівників і падіння їх доходів, зростання нерівності, зниження податкового навантаження на корпорації, офшоризація, гіпертрофований розвиток фінансової сфери тощо. Показано деякі методи нівелювання наслідків негативного впливу ТНК на відкриті економіки. Виділено основні механізми впливу міжнародних економічних суб'єктів на державне регулювання економіки. Розкрито основні виклики державного регулювання економіки, зумовлені посиленням впливу міжнародних економічних суб'єктів та глобалізацією загалом. На основі цих викликів, показано основні напрямки необхідної трансформації державного регулювання економіки в епоху глобалізації: 1) підвищення рівня суб'єктності держави як носія загальнонаціонального інтересу; 2) забезпечення інституційних основ інклюзивного глобального розвитку на принципах рівноправності, справедливості та прозорості; 3) нейтралізація негативного впливу на національну соціально-економічну безпеку, здійснюваного міжнародними суб'єктами.

Ключові слова: глобалізація, державне регулювання економіки, економічна політика, міжнародні організації, транснаціональні корпорації, економічні функції держави.

Трофимчук Олег Анатолійович (oleh.trofymchuk@gmail.com), здобувач, ДУ "Інститут економіки та прогнозування НАН України". ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-8489-6443>

Цитування: Трофимчук О. А. Вплив міжнародних економічних суб'єктів на державне регулювання економіки. *Економічна теорія*. 2023. № 3. С. 100–119.
DOI: <https://doi.org/10.15407/etet2023.03.100>

INFLUENCE OF INTERNATIONAL ECONOMIC ENTITIES ON THE STATE REGULATION OF ECONOMY

Oleh Trofymchuk (oleh.trofymchuk@gmail.com); applicant, SO "Institute for Economics and Forecasting of NAS of Ukraine". Kyiv, Ukraine. ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-8489-6443>

Based on the concept of jointly-divided activities, the paper reveals the essence of the government's regulation of economy as a sub-function of state's economic functions, where the government is a bearer of society's general economic interests. The work substantiates the positive and negative sides of the influence of international economic entities on economic policy by splitting up state's own functions and state's applied functions, so that the latter may contradict the former and be not corresponding to the essence of state. The author reveals the main interests of the triad of globalizers – TNCs, international organizations and developed countries. The study shows the asymmetric nature of the interaction between the open economies and the main international economic entities – international organizations and TNCs, which is due to the difference in their interests and opportunities to influence each other. The paper outlines the main causes and consequences of the negative influence of international organizations and TNCs on the government's economic regulation in developed countries and other open economies. Revealed the problems of imposing unified rules on economic policy in transition economies by international organizations, of setting requirements for crediting, and of promoting the neoliberal concept and the austerity policy. The work analyzes the negative consequences of the influence of TNCs on state economic regulation, namely: the weakening of employees' bargaining power and the fall of their incomes, the growth of inequality, the reduction of the tax burden on corporations, offshorization, the hyper-trophied development of the financial sphere, etc. The study shows various methods to mitigate the consequences of the negative influence of TNCs on open economies. The paper highlights the main mechanisms of influence of international economic entities on state economic regulation. Revealed the main challenges of state economic regulation caused by the increasing influence of international economic entities and globalization in general. Based on these challenges, the paper highlights the following main necessary transformations of state economic regulation: (1) increasing the level of subjectivity of the state as a bearer of national interests, (2) ensuring institutional foundations for inclusive global development based on the principles of equality, justice and transparency, and (3) neutralizing the negative impact on national socio-economic security exerted by international actors.

Keywords: globalization, state economic regulation, economic policy, international organizations, TNC, state's economic functions.

Від ефективності державного регулювання економіки (далі – ДРЕ) кардинально залежить якість життя суспільства, що пояснює історично-незгасаючу актуальність питання щодо того, яким чином ДРЕ повинно здійснюватися. В сучасних умовах ДРЕ мусить відповідати на ряд серйозних викликів, зумовлених відкритістю до глобального економічного простору. Останні передусім пов'язані із посиленням впливу міжнародних економічних суб'єктів на ДРЕ в умовах глобалізації. Від адекватності відповідей держави на такого роду впливу буде залежати довгостроковий соціально-економічний розвиток суспільства. Тому економічна наука та державний менеджмент потребують глибоких досліджень впливу міжнародних економічних суб'єктів на ДРЕ, що допоможе краще розуміти, що відбулося та відбувається зараз, з одного боку, та яким чином варто коригувати ДРЕ в умовах глобалізації – з іншого. Цим визначається *актуальність дослідження*.

Цією проблематикою займалося багато вітчизняних та зарубіжних дослідників, зокрема: А. Арсеєнко, Т. Артьомова, В. Базилевич, О. Білорус, ISSN 1811-3141. Економічна теорія. 2022. № 3

В. Бодров, І. Валлерстайн, В. Геєць, Н. Гражевська, А. Гриценко, П. Єщенко, Г. Закман, Т. Ковальчук, Гж. Колодко, К. Крауч, І. Піляєв, Р. Раджан, Е. Райнерт, Р. Райх, Д. Родрік, Ем. Саез, Дж. Стігліц, О. Яременко. Проблеми, пов'язані із впливом міжнародних економічних суб'єктів на ДРЕ, не просто залишаються невирішеними, а навіть загострюються, а тому потребують подальшого дослідження. *Мета дослідження* полягає у поглибленні теоретичного і практичного розуміння проблематики впливу міжнародних економічних суб'єктів на ДРЕ, що вимагає вирішення таких завдань: 1) виділення основних інтересів та механізмів впливу міжнародних економічних суб'єктів на ДРЕ; 2) аналіз негативних наслідків такого впливу та 3) окреслення деяких методів вирішення породжених ним проблем. Варто зазначити, що вплив міжнародних економічних суб'єктів нерідко має позитивну сторону (стимулювання реформ, фінансова стабілізація економіки, створення робочих місць, зростання інвестицій та податкових надходжень тощо), однак у дослідженні ми більше зосередимо увагу на негативних його проявах, що конче потребують реакції з боку держав.

Спочатку варто коротко окреслити наше теоретичне бачення сутності ДРЕ. На жаль, розкриваючи роль та функції держави в економіці (в тому числі – ДРЕ), теоретики часто лише узагальнюють напрями практичної діяльності та не беруть за основу сутність. Методологічною основою нашого підходу є *концепція сумісно-розділеної праці* як вихідного відношення, із якого історично формуються людина і суспільство як нерозривно пов'язані і суперечливі сторони суспільного прогресу. "Сторона роздільності історично розвивається через розподіл і обособлення праці та знаходить втілення у формуванні ринкових інститутів. Сторона загальності розвивається через кооперацію і усупільнення праці та знаходить втілення в інституті держави" (Гриценко, 2013). Головним завданням держави є узгодження інтересів в межах сумісної взаємодії членів суспільства для забезпечення всебічного та гармонійного його розвитку. Під узгодженням не мається на увазі повне врахування усіх інтересів, адже це є неможливим. Суспільство загалом відрізняється від його індивідів так само, як система не дорівнює сукупності її елементів. Тому замість спроб штучного вбудовування індивідуумів у соціум (від концепцій Парето до теорії ігор) і передачі їм відповідальності за реалізацію загального суспільного інтересу (соціалізація індивідуальної корисності), варто персоніфікувати носія такого інтересу. Останнім є саме держава, яка діє від імені суспільства і водночас виступає як один із суб'єктів ринку. При цьому інтерес держави як носія загальних інтересів суспільства може включати в себе компоненти, не включені в систему переваг частини її громадян (Трофимчук, 2020).

На основі такого підходу А. Гриценко (2013) виділяє такі *основні економічні функції держави*, як форми реалізації її економічної сутності: 1) *монопольного вираження та представлення загальних економічних інтересів усього суспільства*; 2) *задоволення економічних потреб суспільства як цілого*; 3) *захисту суспільних економічних інтересів*. У рамках другої функції реалізовується підфункція економічного регулювання (по суті – ДРЕ), яке є специфічним суспільним благом. Отже, *ДРЕ можна роз-*

глядати як діяльність держави, що здійснюється за допомогою наявних у неї інструментів та з метою цілеспрямованого впливу на структурні складові економіки країни та їхню динаміку, відповідно до поставлених цілей, що мають узгоджуватися із загальними економічними інтересами суспільства як цілого. Важливим результатом застосування такого концептуального підходу є обґрунтування *комплементарного характеру взаємодії ринкового механізму та державної регуляції*. Ринки не існують у теоретичному вакуумі і приватні інтереси членів суспільства не можуть адекватно задовольнятися на ринку без реалізації економічних функцій держави як носія інтересів суспільства як цілого. Навіть сам процес лібералізації економічних відносин є результатом реалізації ДРЕ (Трофимчук, 2020).

Водночас на практиці діяльність держави часто іде в супереч із сутнісними функціями держави як носія загального інтересу суспільства. Тому варто розрізнити *власні та вмінені* функції держави. Як зазначає А. Гриценко (2013), "власні функції впливають із суті і ролі держави, а вмінені додаються державі зовні не відповідно до її власних функцій". Нав'язані функції часто викривляють і деформують державні механізми, тому держава може стати інструментом реалізації корпоративно-приватних, приватно-особистих чи іноземних інтересів, які суперечать загальним інтересам суспільства. Деструкція механізму держави через нав'язані функції в тих чи інших проявах є в усіх країнах світу. Варто не демонізувати державу та ДРЕ, а шукати шляхи максимально ефективної реалізації власних сутнісних функцій та мінімізації практичного застосування нав'язаних. Таким чином, вплив міжнародних економічних суб'єктів на ДРЕ можна розділити на дві складові: 1) *позитивна*, що сприяє реалізації власних сутнісних економічних функцій держави як носія загальних економічних інтересів суспільства, та 2) *негативна*, що зумовлює реалізацію нав'язаних економічних функцій держави.

Сумісно-розділена діяльність є вихідним пунктом не лише для розуміння взаємодії ринку і держави. В результаті розвитку сумісність досягає найвищого історичного результату в *глобалізації*, а роздільність – у *локалізації* (Гриценко, 2022). Не применшуючи ролі бурхливого розвитку технологій транспорту та комунікації, глобалізація значною мірою була штучно акселерованим процесом, що зумовлено: 1) виходом неурядових організацій (ООН, МВФ, Світовий банк, СОТ тощо) на світовий рівень та 2) перетворенням ТНК в основних дійових осіб глобальної економіки. Це зі свого боку відбувалося в нерозривній причинно-наслідковій єдності із поширенням ідей неоліберальних концепцій економічної політики та глобалізації. Останні ж породили багато критичних соціально-економічних проблем на глобальному та національному рівнях, які зараз стимулюють процес локалізації (Трофимчук, 2023). Таким чином, вплив міжнародних економічних суб'єктів проявляється передусім у межах розвитку сумісності (глобалізації), а сторона роздільності (локалізація) може розвиватися уже як наслідок негативних проявів такого впливу.

На рис. 1 схематично показано взаємозв'язки між відкритими економіками та *основними міжнародними економічними суб'єктами – міжнародними організаціями (далі – МО) та ТНК*. Нижче описано суть схеми відповідно ISSN 1811-3141. Економічна теорія. 2022. № 3

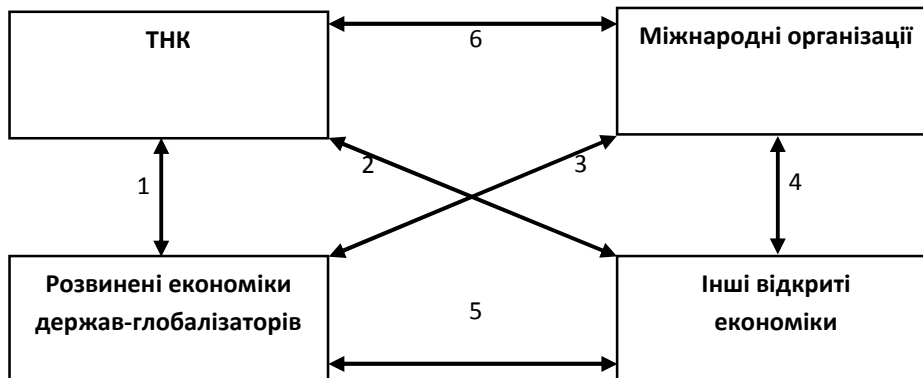

Рисунок 1. Взаємодія міжнародних економічних суб'єктів та відкритих економік

Джерело: побудовано автором.

до нумерації двобічних стрілок. Незважаючи на високий рівень узагальнення, цей опис дозволяє розкрити асиметричний характер взаємодії міжнародних економічних суб'єктів із відкритими економіками, що відбувається на практиці.

1. *ТНК та розвинені економіки держав-глобалізаторів* є тісно взаємопов'язаними, причому існує взаємний вплив один на одного, адже більшість ТНК походять із розвинених країн, і обидва суб'єкти зацікавлені один в одному. У цьому симбіозі для ТНК важливими є: 1) відповідні масштабні ринки збуту та ресурсів; 2) політична та економічна стабільність у межах розвинених економік; 3) мінімізація вимог та обов'язків перед суспільством; 4) забезпечення економічних привілеїв; 5) міжнародна економічна та геополітична підтримка (зокрема і через МО) тощо. Для розвинених країн ТНК є: 1) інструментом просування своїх міжнародних економічних та політичних інтересів; 2) величезним платником податків, незважаючи на високий рівень опортунізму в цьому питанні, та роботодавцем; 3) іміджевою "торговою маркою" країни тощо. ДРЕ в розвинених країнах перебувають у постійній боротьбі між двома силами: політична воля щодо відстоювання інтересів суспільства (часто це лише загравання з електоратом) та тиск великого капіталу. Тому, поряд із фактами лобювання та корупції в розвинених країнах, можна все ж стати свідками посилення обмежень щодо діяльності ТНК та виграних судових позовів проти ТНК.

2. *ТНК та інші відкриті економіки* взаємодіють дещо іншим чином. Для ТНК інтереси залишаються практично ті самі, що і у випадку розвинених країн. Для невисокорозвинених країн же ТНК часто виступають надзвичайно великим платником податків та роботодавцем, основна частина бізнесу якого розміщена в інших країнах, що послаблює можливості тиску на ТНК. Тому вага залежності та можливостей впливу дуже сильно зміщена в бік домінування ТНК, що усілякими методами прагне викривлення ДРЕ в бік відстоювання своїх інтересів через реалізацію нав'язаних функцій держави. При слаборозвинених демократичних інститутах це може призводити до експлуаторського використання трудових та природних

ресурсів, отримання вигоди від адмінресурсу держави тощо. Частина таких відносно відкритих економік прагнуть зменшити негативний вплив ТНК на свою економіку та водночас впливати своїми корпораціями на чужі економіки, що часто набуває деструктивних форм.

3. *МО та розвинені економіки* в багатьох випадках перебувають у відношенні "менеджер – засновник". Незважаючи на декларативну незалежність більшості впливових МО та їхні прогресивні установчі цілі, вони все ж перебувають під контролем розвинених країни і часто діють в їхніх інтересах. Не варто применшувати важливості позитивного впливу МО, адже багато їхніх дій приносять вигоду суспільствам і без них було би гірше. На додачу, МО все ж інколи діють проти інтересів розвинених країн. Також вони ймовірно виступають як важлива заготовка для майбутнього світового порядку. Однак поки що діяльність основних МО є далекою від ідеалу і більшість з них грають за правилами розвинених країн та ТНК.

4. *МО та інші відкриті економіки* взаємодіють неоднозначно в контексті користі для останніх. З одного боку, перші відкривають можливість влитися в міжнародну кооперацію, забезпечують невисокорозвиненим державам фінансування, інколи стимулюють важливі реформи тощо. З іншого боку, часто під впливом МО, відкриті економіки програють в глобальній конкуренції і примітивізується виробництво, невдало використовують нав'язані шаблони економічної політики (Вашингтонський консенсус, політика "суворої економії") тощо (Яременко, 2018). ДРЕ у таких країнах зазнає значно сильнішого негативного впливу, ніж у розвинених країнах. Знову ж таки, ряд країн пробують протистояти цьому впливу та зберегти свої інтереси (часто – інтереси правлячої еліти, а не суспільства), що нерідко набуває деструктивних форм або навіть антигуманних.

5. *Розвинені країни та інші відкриті економіки* переважно не взаємодіють на рівних. Як правило, розвинені країни домінують, чому часто сприяє симбіоз розвинених країни, МО та ТНК. Ця тріада суб'єктів має колосальний ресурс та безліч важелів впливу на нерозвинуті відкриті економіки для вибудовування такого ДРЕ в межах нерозвинених країн, що сприятиме інтересам розвинених.

6. *ТНК та МО* безпосередньо практично не взаємодіють. Однак уже зазначений трикутник суб'єктів (розвинені країни, МО та ТНК) є досить сильною прихованою системою поєднання і взаємодії інтересів ТНК та розвинених країн.

Основною причиною асиметричності відносин між державами та МО є те, що основні впливові МО – СОТ (регулює умови глобальної торгівлі), МВФ (управляє глобальними фінансами) і Світовий банк (надає кредити країнам) – в основному контролюються розвиненими країнами і перебувають під впливом глобальних корпорацій. Головним драйвером такого порядку стали США, які бажали посилити своє панування та контроль, а тому заснували Бреттон-Вудські інститути – Світовий банк та МВФ, зробили долар основною міжнародною валютою, добилися лібералізації в торгівлі в рамках ГАТТ та здійснили ряд інших дій, відповідно до своїх інтересів (Ещенко, Арсеєнко, 2012. С. 57–79). Як результат, зараз США мають най-

більшу частку капіталу в таких впливових МО, як МВФ, Світовий банк, ЄБРР, Міжамериканський банк розвитку та інші, а долар залишається найважливішою валютою для міжнародної торгівлі, фінансових ринків та валютних резервів (Кузнецов, 2012). У Світовому банку та МВФ діє принцип пропорційності значущості голосу та внеску. Відповідно до Бреттон-Вудських угод, найбільші частки та вирішальне право голосу мали США та Велика Британія. П. Єщенко та А. Арсеєнко (2012. С. 85) зазначають, що Світовий банк та МВФ є політичними інститутами, створеними урядами для досягнення особливих цілей. В них легко проглядається вплив США, оскільки вони були створені, головним чином, цією країною, їх штаб-квартири розміщені в ній і їхня політика загалом відображає американські інтереси.

СОТ, що була заснована в 1995 р. на базі ГАТТ, контролює умови здійснення міжнародної торгівлі та може оспорювати торговельну політику країн-учасниць. Прикриваючись захистом вільного та рівноправного ринку, організація часто вдається до накладання штрафів та санкцій, прокладаючи шлях для вільного руху капіталу, товарів і послуг, та захищаючи тим самим інтереси розвинених країн та ТНК (Єщенко, Арсеєнко. 2012. С. 88). Розвинені країни часто ігнорують або обходять вимоги СОТ. У боротьбі за більш сприятливі умови виходу на зовнішні ринки у багатьох держав проглядається дуалізм: закликаючи до відкриття світових ринків в інших країнах, уряди багатьох, насамперед розвинених, розробляють і реалізують заходи захисту внутрішніх ринків від іноземної конкуренції (субсидіювання, зменшення рівня оподаткування, заниження валютного курсу тощо) (Трофимчук, 2023). Наприклад, парадоксальним виглядає те, як бідним країнам нав'язують вільну торгівлю (зокрема і через СОТ), а багаті країни в той самий час часто обмежують імпорт сільськогосподарської продукції з країн третього світу і субсидіюють власне сільське господарство (Райнерт, 2011. С. 27). На тлі тривалого блокування з боку США апеляційного органу СОТ (з 2011 р. і дотепер) взагалі спостерігається підрив ключової функції СОТ – урегулювання торговельних суперечок між державами (Піляєв, 2022).

Хоча МО є важливими інституційними структурами та вирішують багато проблем, вони ж і нерідко зумовлюють реалізацію вмічених економічних функцій держави, що спричиняє негативні наслідки. Зокрема, *МО часто нав'язуються певні правила та еталони щодо ДРЕ* (Вашингтонський консенсус, політики суворої економії, вимоги МВФ щодо кредитування тощо), які спираються на спрощене бачення складної економічної реальності і тому не здатні забезпечити довгостроковий соціально-економічний розвиток. Вони інколи здатні забезпечувати короткострокове економічне зростання та збалансування економіки, але довгостроково прирікають економіку на провал.

Яскравим прикладом негативного впливу стали рекомендації МО щодо державної політики в перехідний період. Як зазначає Дж. Стігліц, неоліберальна економічна доктрина стала еталоном економічної політики більшості країн різного рівня доходу на душу населення. Вашингтонський консенсус, який рекомендував лібералізувати, приватизувати та дерегулювати економіку, породив втрачені десятиріччя для багатьох країн Латинської Америки та Африки. Пострадянські країни взагалі повинні були

застосувати шокову терапію, що в реальності не допомогло досягти економічного зростання та побудувати демократичні механізми (Stiglitz, 2020). Трансформаційні реформи в Україні вимагали державного регулювання в двох напрямках: здійснення ринкових реформ та проведення антикризової політики (подолання спаду, реструктурування, екологізації, гуманізації тощо). Неоліберальна стратегія, разом із 10-ма рекомендаціями Вашингтонського консенсусу, зумовила домінування в політиці трансформаційних реформ ідеї мінімізації ролі держави, хоча досвід показав, що державне регулювання не повинно було скорочуватися, а потребувало селекції. Не було враховано, що в постсоціалістичній країні сама держава як носій загальних інтересів суспільства повинна виступати ініціатором реформ та їх виконавцем. *Сам перехідний стан (нерозвиненість ринкового механізму та його інститутів, відсутність чіткої специфікації прав власності, небезпека криміналізації та становлення "дикого ринку" тощо) зумовлює важливість державної активності в економіці даного періоду* (Єщенко та ін., 2002. С. 4–28). Чим це закінчилось, ми усі знаємо: катастрофічне падіння ВВП, знищення промисловості, примітивізація виробництва, низький рівень інвестицій при високому рівні зношеності капіталу, катастрофічна соціальна картина тощо. Якщо подивитись на динаміку перших 20 років незалежності, можемо констатувати, що трансформаційна політика була провальною в Україні, що значною мірою, є наслідком впливу міжнародних економічних суб'єктів на ДРЕ.

Очевидно, що, здійснюючи ДРЕ, потрібно спиратися, *по-перше*, на загальні провідні тренди розвитку (цифровізація, роботизація, зростання ролі НДДКР та інноваційних інвестицій тощо), та, *по-друге*, на національну специфіку (соціальну, економічну, ресурсну, політичну, культурну тощо) з урахуванням історичної інертності економічних систем. Забезпечити це може орієнтація на реконструктивний розвиток, що являє собою поєднання інтровертного, інклюзивного та інноваційного розвитку, спрямованого на забезпечення добробуту громадян шляхом корінної перебудови структури економіки і розгортання її внутрішніх потенцій у рефлексивній взаємодії із зовнішнім середовищем (Гриценко, 2017). А. Гриценко вважає, що післявоєнна реконструкція економіки України буде відбуватися в принципово нових вихідних умовах, що відкриває простір для використання стратегії національно укоріненого розвитку. Це не протекціонізм і не ізоляціонізм, а поєднання внутрішньої інклюзивності, яка спирається на мобілізацію всіх внутрішніх чинників, із зовнішньою інклюзивністю, що означає використання глобалізації для реалізації інтересів національного соціально-економічного розвитку (Гриценко, 2023). Хоча МО та країни-партнери пробують просувати ряд важливих реформ в Україні (на жаль, поки з сумнівним успіхом), ігноруючи необхідність забезпечення реконструктивного розвитку та неефективність універсальних шаблонів ДРЕ, малоймовірно, що це дасть позитивні результати.

Ще одним прикладом негативного впливу основних глобальних кредиторів – МВФ та Світового банку – на ДРЕ є виставлення вимог щодо надання нових кредитів чи передачі майбутніх траншів. Природньо, що пози-

кодавці хочуть бути впевненими в платоспроможності позичальників, і тому логічним є встановлення певних умов кредитування. Однак факт лишається таким, що держава втрачає частину своєї суб'єктності щодо здійснення економічної політики. Зокрема, повністю провальною була політика "суворої економії", яку нав'язували багатьом європейським державам із високим рівнем дефіциту бюджету. Скорочення бюджету негативно вплинуло на економічне зростання та рівень безробіття, що призвело до скорочення податкової бази та загострювало проблему дефіциту бюджету в довгостроковому період (Трофимчук, 2023). Також серед негативних наслідків виставлення умов зовнішніми кредиторами є такі: 1) ослаблення соціального захисту через просування пенсійної реформи, зрізання соціальних субсидій та пільг тощо; 2) нав'язування подальшої приватизації державної власності (в тому числі стратегічних та ефективних підприємств), що опиняються в руках олігархів; 3) поспішний запуск ринку земель тощо. Серед позитивного впливу таких вимог є просування антикорупційних реформ, однак поки результати є невтішними.

Важко не погодитися з думкою П. Єщенка (2020) про те, що рекомендації МВФ та Світового банку, які буквально формують документи щодо здійснення економічної політики в Україні, часто спрямовані на відтворення фіктивного економічного зростання. Політика на їх основі, характеризується надлишковим споживанням зовнішніх фінансових ресурсів при одночасній лібералізації внутрішнього ринку й створенні сприятливих умов для надходження імпортованих товарів. У результаті відбувається скорочення багатьох галузей промисловості і подальша деіндустріалізація України, зростання негативного сальдо зовнішньоторговельного балансу й зовнішнього боргу. Для економіки, побудованій на іноземних запозиченнях, притаманний масовий відтік іноземних інвестицій у зв'язку зі значним подорожчанням грошей на міжнародному ринку. Це так звана "пастка ліквідності", в яку Україна потрапила внаслідок падіння цін на продукцію головних статей експорту, що складається переважно з сировинної продукції. Усе це ставить фінансову систему на межу дефолту. Вчений вірно зазначає, що в таких умовах виникає феномен "боргової пастки" – певного стану публічних фінансів, за якого відношення витрат державного бюджету з обслуговування державного боргу до обсягу нових запозичень держави наближається до одиниці. При цьому, за результатами економіко-математичного моделювання на основі даних за 2007–2018 рр., зростання обсягу валового зовнішнього боргу на величину 1% ВВП у середньостроковій перспективі призводить до падіння темпів зростання ВВП на 0.18% (Єщенко, 2020). Проблеми катастрофічного впливу повномасштабної війни ще більше загострили ситуацію в контексті вищесказаного.

На додачу до цього нав'язані рекомендації МО часто ігнорують логічне і нескладне для розуміння суперечності глобалізації. Якщо країна має більш низький рівень економічного розвитку та продуктивності праці, то велика частина підприємств не витримають конкуренції. З часом відносні переваги зумовлять примітивізацію виробництва і цим ринковий механізм доведе до соціально-економічної деградації (Гриценко, 2017). Тому часто

додолучення до глобального економічного простору не зумовлює бурхливий економічний розвиток і не наближає бідні країни до когорти розвинених. Лише знання історичного процесу розвитку може вберегти від стратегії, яка зовнішньо здається логічною, але в реальності може бути надзвичайно руйнівною (Райнерт, 2011).

Як уже зазначали, інтенсифікація міжнародних відносин є нерозривно пов'язаною із посиленням глобальних позицій ТНК. Варто зазначити, що діяльність ТНК інколи відповідає загальним економічним інтересам суспільства (зростання інвестицій, створення робочих місць, розбудова інфраструктури, стимулювання покращення легкості ведення бізнесу тощо). Однак такий позитивний сценарій впливу ТНК є не частим, адже основою метою діяльності ТНК, на яку направлена мотивація власників та менеджменту, є довгострокова максимізація прибутку. *В контексті впливу на економічну політику держави передусім ТНК цікавлять: 1) усунення бар'єрів на шляху капіталу, товарів, послуг та робочої сили; 2) перерозподіл функцій та прибуткових об'єктів власності з державного сектору у приватно-корпоративний; 3) пом'якшення вимог до оподаткування, природокористування, екології, а також захисту прав робітників та споживачів тощо* (Трофимчук, 2023). Відповідно до цих інтересів, які нечасто збігаються із загальними економічними інтересами суспільства, ТНК здійснюють свій вплив на ДРЕ в конкретних країнах. Що цікаво, для цього не завжди потрібно підкупати чи шантажувати когось (хоча і це є), інколи просто варто ідеологічно впливати на державотворців та науковців, яскравим прикладом чого є просування неоліберальних ідей.

На жаль, у рамках неоліберального "Економікс" фірма є вузлом контрактів, точкою, в якій ресурси певного числа ринків сходяться разом і обмінюються один на одного. Люди всередині фірми являють собою обчислювані машини, що вибудовують логіку максимізації прибутку. Приватний сектор розглядається як певна єдина, однорідна зона ефективного виробництва, на противагу нібито неефективній державній формі власності. Проблема відносин власності зводиться до того, що економічні блага (засоби виробництва та його результати) просто комусь належать, не розглядаючи складну систему форм та типів власності, інтересів окремих індивідів та соціальних груп, проблему "агента-принципала", механізмів реалізації прав тощо. На основі такого спрощеного бачення неолібералізм посприяв тому, що корпорації, об'єднавши у своїх руках капітал та владу, приватизували та контролюють державний сектор через маркетингові лобіювання. Відсутність належного інституційного контролю та регулювання дало змогу невеликій кількості компаній отримувати великі прибутки, контролюючи ринки та створюючи вигідні для себе "правила гри". Із 166 господарюючих суб'єктів сучасного світу, в яких обсяг продажів або ВВП перевищує 50 млрд дол., 106 є ТНК і лише 60 є країнами. Серед цих 106 компаній 53 базуються в Європі, 38 – в США, 8 – в Японії. На США, Німеччину, Францію, Велику Британію та Японію припадає майже 85% сукупних активів 100 найбільших ТНК. У центрі глобальної економіки зосереджено близько 1318 компаній, що контролюють більшу частину реальної економі-

ки: 60% усіх доходів. Серед цих компаній виявлено 147 тісно пов'язаних між собою "суперорганізацій", що контролюють 40% сукупного багатства у загальній корпоративній системі. ТНК контролюють близько 80% світового банку патентів і ліцензій на нову техніку, технології й ноу-хау, діючи в інтересах власного прибутку. Не без допомоги тиску на ДРЕ, корпорації змогли останніми роками здобути панівне становище у великих секторах економіки завдяки: 1) зміцнення й поглиблення контролю над своєю інтелектуальною власністю; 2) збільшення контролю над природними монополіями, де вирішальне значення має ефект масштабу; 3) злиття або придбання інших компаній у межах того самого ринку; 4) отримання контролю над мережами і платформами, визнаними учасниками ринку як промислові стандарти; 5) використання ліцензійних угод, щоб посилити панівне становище й контроль (Артёмова, 2022; Трофимчук, 2023).

Однією із негативних тенденцій сучасності стало *послаблення переговорної сили працівників*, що корелює із фактом падіння рівня участі у профспілках. Важливим у цьому процесі було поширення різного роду ідеологій: рівність власників класичного капіталу та носіїв людського капіталу, меритократії тощо. Проте значною мірою цей тренд був спричинений безпосереднім лобюванням інтересів корпорацій. На рис. 2 можна чітко прослідкувати, як *зменшення частки участі населення у профспілках корелює із зменшенням частки середнього класу у загальному доході*. Дослідження МВФ показало, що *зниження участі у профспілках на 10 відсоткових пунктів корелює зі збільшенням на 5 відсотків частки доходу, отриманої 10-ма відсотками найбагатших* (Jaumotte, Vuitron, 2016). Хоча більшість працюючих в США схвалюють профспілки і хотіли б вступити до профспілки, проте частка участі в профспілках різко впала¹. За останні 40 років

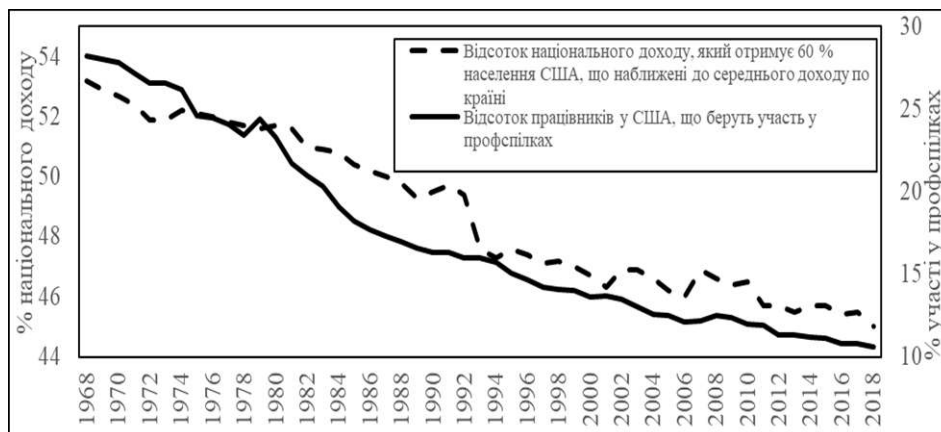

Рисунок 2. Вплив участі у профспілках на доходи робочого класу

Джерело: побудовано автором².

¹ Do workers still want unions? More than ever. URL: <http://www.sharedprosperity.org/bp182/bp182.pdf>

² Historical Income Tables: Households. URL: <https://www.census.gov/data/tables/time-series/demo/income-poverty/historical-income-households.html> and Union Membership, Coverage, and Earnings from the CPS. URL: <https://unionstats.com/>

спостерігаються посилення корпоративних зусиль проти профспілкового руху³. Зокрема, корпорації часто імітують банкрутство для розірвання старих договорів з профспілками (Райх, 2018. С. 83).

Ще потужнішою є боротьба за мінімізацію сплати податків корпораціями, їх власниками та їх вищим менеджментом. Наразі чітко спостерігається негативна тенденція до зменшення прогресивності оподаткування через: 1) зменшення податкових ставок; 2) ухиляння від оподаткування та применшення податкової бази (Saez, Zucman, 2020). Все це кардинально загострює проблему нерівномірності розподілу доходів та багатства на національному та глобальному рівнях. Виграші від міжнародної економічної інтеграції розподілилися нерівномірно. Міжнародна мобільність капіталу зробила свій внесок у загострення цієї проблеми шляхом стимулювання податкового суперництва між країнами. Уряди зменшують оподаткування, щоб залучити капітал для соціально-економічної активності країни (рис. 3). У 1980 р. корпоративні ставки податку країн світу (обраховано для 177 юрисдикцій) в середньому були на рівні 40,11% або 46,52%, якщо зважити на ВВП, а у 2020 р. відповідні цифри становили 23,85% та 25,85% (Трофимчук, 2023). У США середня ефективна ставка на корпоративні прибутки впала з 50% в 1950-х до 17% в 2018 році (Clausing et al., 2020). Частка федеральних доходів у США, що надходять від корпоративних податків, знизилася приблизно з 32% у 1952 році до 8,9% зараз. Як частка ВВП, вони впали з приблизно 6% ВВП до менш ніж 2% зараз (Johnson, 2014). З 1980 р. максимальна ставка оподаткування індивідуальних доходів в США впала з 70 до 37% (Трофимчук, 2023). У 2018 році (вперше в історії) 400 найбагатших американців оплатили в меншу частину свого доходу, ніж найбідніша половина суспільства (Saez, Zucman, 2020).

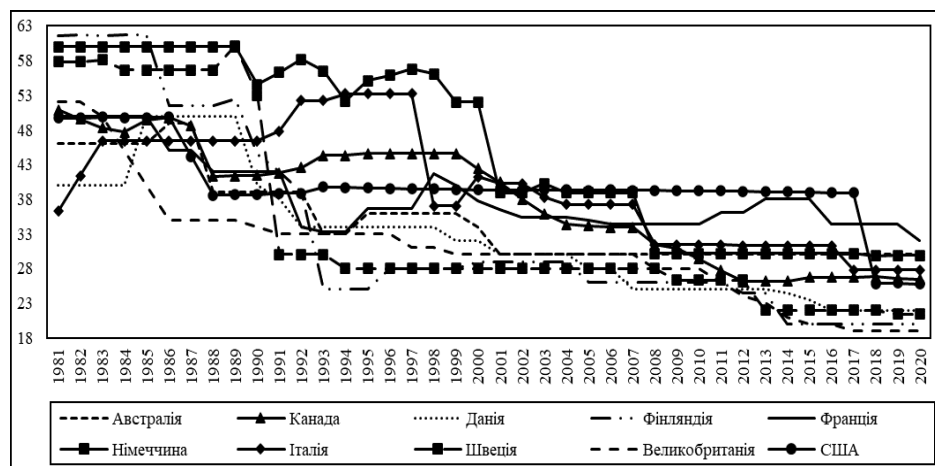

Рисунок 3. Динаміка ставки оподаткування корпоративних доходів

Джерело: побудовано автором⁴.

³ Bronfenbrenner K. NO HOLDS BARRED. The Intensification of Employer Opposition to Organizing. URL: <https://www.epi.org/files/page/-/pdf/bp235.pdf>

⁴ Asen E. Corporate Tax Rates around the World, 2020. URL: https://taxfoundation.org/corporate-tax-rates-around-the-world-2020/#_ftn2

Одна із причина вище описаного тренду є конкуренція держав з податковими гаванями, через які проходить близько 40% прибутку ТНК. Відношення прибутку до оподаткування та заробітної плати місцевих фірм є однаковим для країн з високими податковими ставками та низькими – 30–40%. Якщо ж узяти до уваги міжнаціональні компанії, тоді видно різочу різницю (Ірландія – 800%, Велика Британія – 26%) (Tørsløv et al., 2020). Щорічні втрати країн від використання прогалін в міжнародному податковому законодавстві та "оптимізації" оподаткування приватних осіб становлять близько 427 мільярдів доларів (Cobham et al., 2020). Водночас одні країни втрачають значно більше від інших. Важливо зазначити, що вагома частина фундаментальних технологій, на основі яких технологічні гіганти зароблять колосальні прибутки, була профінансована саме державою. Окрім цього, держави часто надають гранти гігантам, наприклад: Google отримав фінансування для розробки пошукової системи, а Tesla, SpaceX та SolarCity від початку отримали 5 млрд доларів. Практично кожен прорив у медицині починався із державного фінансування, і така ж ситуація по багатьох інших галузях. *Несправедливо, що зараз корпорації, які отримують найбільші податки від держави, також найбільше ухиляються від сплати податків* (Bregman, 2020).

Великий податковий тягар ліг на плечі робочої сили, оскільки урядам потрібно було компенсувати нестачу ресурсів, зумовлену боротьбою за капітал. Вирішити цю проблему може взаємна домовленість щодо координованого мінімального оподаткування між країнами, що посприяє ефективнішій співпраці щодо екологічної та соціальної політики. Прибирання податкової конкуренції допоможе вирівняти виграші від глобалізації та послабити популістські рухи проти міжнародної торгівлі та міграції. Країни почнуть конкурувати на основі якості фундаментальних параметрів економіки: інфраструктура, кваліфікація трудових ресурсів, ефективність інституцій, інвестиції в людський капітал, НДДКР, добробут населення тощо (Clausing et al., 2020; Zucman, et al., 2020). Застосування ж єдиних правил гри та ставки корпоративного оподаткування за підрахунками збільшить прибутки в високо-податкових європейських країнах на 15%, а в США – на 10%. Водночас такі дії зумовлять падіння прибутків у податкових гаванях на 60% (Tørsløv et al., 2020).

Як показано на рис. 4, з 1975 по 2019 рік глобальні прибутки корпорацій зростали набагато швидше, ніж глобальні доходи. За цей період частка корпоративних прибутків у глобальному доході зросла на третину (з 15% до майже 20%). Водночас частка прибутків корпорацій поза країною їх штаб-квартир у загальних прибутках зросла у понад чотири рази, приблизно з 4 до 18%. На рис. 5 показано різке зростання частки транснаціональних прибутків, які переміщуються до податкових гаваней: з менш ніж 2% у 1970-х роках до 37% у 2019 році. Оскільки самі транснаціональні прибутки (за межами країни штаб-квартири) зростали набагато швидше, ніж глобальні прибутки, частка глобальних прибутків (транснаціональних і нетранснаціональних) у податкових гаванях зросла з 0,1% до приблизно 7%. Згідно з цими висновками, корпоративний податок, втрачений через глобальне переміщення прибутку, зріс з менш ніж 0,1% доходів від корпоративного податку в 1970-х роках до 10% у 2019 році (Wier, Zucman, 2022).

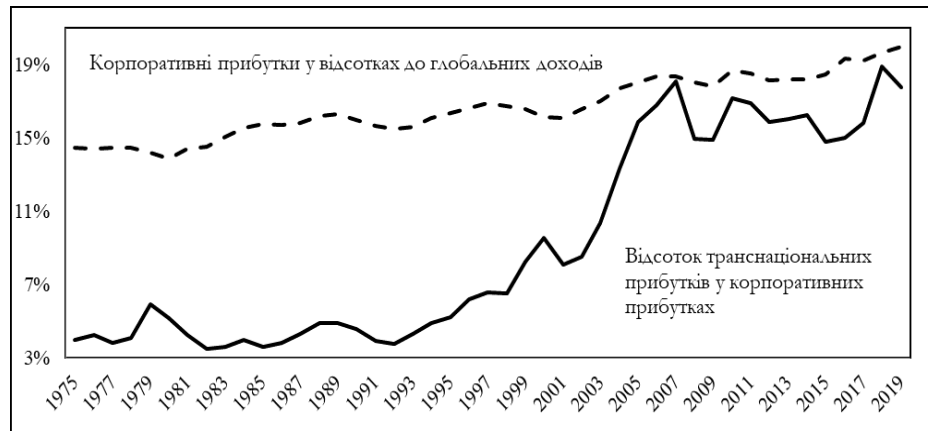

Рисунок 4. Корпоративні прибутки у відсотках до глобальних доходів та відсоток транснаціональних прибутків у корпоративних прибутках

Джерело: побудовано на основі (Wier, Zucman, 2022).

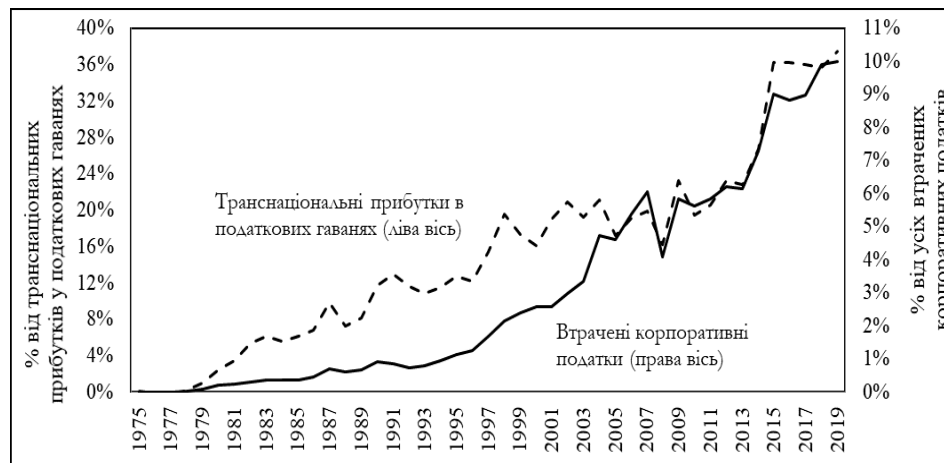

Рисунок 5. Транснаціональні прибутки в податкових гаванях та втрачені корпоративні податки

Джерело: побудовано на основі (Wier, Zucman, 2022).

Е. Саез та Г. Закман (2021) цілком справедливо роблять такий висновок: "якщо глобалізація означає все менше податків для головних її переможців (ТНК та їх власників) та все більший податковий тягар для тих, хто не отримав вигоди від глобалізації в такій же мірі або і навіть постраждав від неї (такі як пенсіонери, малий бізнес, низькооплачувана робоча сила), тоді дуже мало ймовірно, що глобалізація буде довгостроково стабільною в економічному та політичному планах". Вони пропонують виправити таку перспективу шляхом встановлення податкової справедливості в бік збільшення оподаткування бенефіціарів глобалізації.

Без чіткої міжнародної співпраці у сфері оподаткування, ТНК далі будуть продовжувати ховати свої прибутки, держави будуть недоотримувати доходи для реалізації своїх економічних функцій, а страждатиме се-

редній клас та бідні верстви. Це все буде загострювати проблематику антиглобалізаційних рухів та загальну соціальну напругу. Е. Саяз та Г. Закман (2020) виступають з легкою для імплементації ідеєю встановлення мінімальної ефективною ставки податку, для ефективності якої не обов'язково залучати усі країни. Також вони пропонують встановлення податку на капіталізацію публічних компаній G20, що досить схоже на податок з багатства через біржу, адже багато компаній отримують колосальні доходи задовго до оподатковуваних прибутків. Реалізований у формі видачі акцій такий податок може сприяти соціалізації корпорацій. Хоча важливо зробити альтернативу для непублічних компаній, щоб не було стимулів лишатись поза біржою (Zucman, Saez, 2021). Дуже важливою є реалізація програми ОЕСР та G20 проти розмивання бази оподаткування й виведення прибутку з-під оподаткування (BEPS)⁵, результативна імплементація якої, на жаль, займе ще не один рік.

У плані дослідження впливу міжнародних економічних суб'єктів на державне регулювання цікаво також поглянути на процес *фінансіалізації*. Однією із головних її причин став високий рівень накопичення реального капіталу у роки "золотого тридцятиліття", що посилювало конкуренцію та зумовило падіння норми прибутку. Тому під тиском капіталу на державне регулювання фінансово-кредитних відносини капітал почав переливатися у сферу фінансів. Штучно акселерована фінансіалізація дозволила капіталістам отримувати надприбутки, оскільки, *по-перше*, кредитування дозволило зменшити частку заробітної плати у ВВП без скорочення сукупного попиту. *По-друге*, власники капіталу почали грати на фінансовому ринку, часто порушуючи принципи справедливості (використання інсайдерської інформації, штучні "кидки" ринку, змови великих гравців тощо), а також у кризових ситуаціях перерозподіляючи рятувальними операціями гроші платників податків на свою користь та ставлячи під загрозу увесь соціально-економічний розвиток на національному та глобальному рівнях (Трофимчук, 2014).

Головним механізмом впливу ТНК на державну політику є лобіювання. У багатьох розвинених країнах (зокрема в США) однією із його форм стало фінансування виборчих кампаній, а по суті – легальний хабар (Райх, 2018. С. 27). Як свідчить статистика, висококонцентровані сектори (фінансовий, страховий, фармацевтичний тощо), де панують корпорації, витрачають сотні мільйонів доларів на лобіювання, зокрема через фінансування виборів. Лобістська міць даних секторів є основною перешкодою на шляху реформування глобальної податкової системи та правил забезпечення прав інтелектуальної власності, від чого страждає середній клас та бідні⁶. М. Гіленс та Б. Пейдж (2014) дійшли висновку: "уподобання пересічного американця, як виявляється, мають тільки крихітний, близький до нуля та статистично незначний, вплив на державну політику". Д. Шерперд провела дослідження багаторічних емпіричних даних щодо пожертвувань суддям і дійшла висновку: чим більше пожертвувань судді отримують

⁵ International collaboration to end tax avoidance. URL: <https://www.oecd.org/tax/beps/>

⁶ Richest 1% will own more than all the rest by 2016. URL: <https://www.oxfam.org/en/pressroom/pressreleases/2015-01-19/richest-1-will-own-more-all-rest-2016>

ють від бізнесу, тим вища ймовірність, що вони ухвалюватимуть рішення на користь цього бізнесу (Райх, 2018. С. 102). New York Times показало, що великі юридичні фірми, які потім часто захищають інтереси інших великих фірм, спрямовували корпоративні вклади в обрання прокурорів, а фармацевтичний гігант Pfizer лише за 5 років сотні тисяч доларів на виборчі фонди прокурорів (Lipton, 2015). Це лише декілька висвітлених нами прикладів лобіювання, а насправді взаємодія великого бізнесу та державного менеджменту майже повністю відбувається в такій формі. Це все часто викликає досить зухвалу поведінку з боку корпорацій, що проявляється в фразях: "too big to fail", "коли клієнти досить заможні, певні закони про захист споживачів до них не стосуються" тощо (Райх, 2018. С. 93).

Звичайно, ми інколи бачимо як держави у судовому порядку накладають штрафи на ТНК. Але діяльність із певною ймовірністю отримання штрафу, що не дотягує навіть до потенційної вигоди, перетворюється просто на специфічний спосіб ведення бізнесу. Штрафи на кілька мільярдів доларів для бізнесу з трильйонними активами та сотнями мільярдів доларів власного капіталу не є великою загрозою, яку варто остерігатись у пошуку колосальної наживи (Райх, 2018. С. 98–101).

На рис. 6 показано основні механізми впливу міжнародних економічних суб'єктів на ДРЕ. По-перше, вплив може набувати ідеологічного характеру щодо того, як повинна здійснюватися економічна політика в країні (наприклад, можуть просуватись неоліберальні ініціативи). З одного боку, важливими є погляди конкретних держчиновників (чи їхніх груп) та наукових кіл. Часто навіть можна спостерігати підбір "правильних" людей на "правильні" посади. З другого боку, також важливо формувати думку населення, яке водночас є і електоратом. По-друге, державним управлінням можуть бути передані певні блага (в тому числі послуги) для того, щоби реалізація ДРЕ відбувалася в бажаному напрямку. З одного боку, це може набувати вигляду

Рисунок 6. Основні механізми впливу міжнародних економічних суб'єктів на ДРЕ

Джерело: побудовано автором.

звичайного хабаря в прямих його формах. *З другого боку*, є набагато витонченіші і часто легальні способи надання благ – фінансування виборчих компаній, гарантування високооплачуваної посади після державної служби, оплата виступів-лекцій за надзвичайно високу ціну, надання грантів тощо. *По-третє*, шантаж залишається потужним методом спонукання людини до певних дій. *З одного боку*, шантажувати можна конкретного посадовця чи групу управлінців щодо можливих судових позовів, вбивства або розкриття певного компромату тощо. *З другого боку*, можна ставити ультиматум чи шантажувати безпосередньо державу (чи правлячу верхівку) як таку (наприклад, відмова від фінансування чи геополітичної підтримки).

Зараз проблеми неоліберальної глобалізації, що породила асиметричність вигоди від міжнародних взаємодій, досягають піку невдоволення. Як було показано, багато з них були спричинені негативним впливом міжнародних економічних суб'єктів на ДРЕ. Тому *в майбутньому роль національної держави в економіці зростатиме*, що уже спостерігається в економічних політиках багатьох країн. Соціально-економічна політика, ймовірно, апелюватиме до небезпідставної необхідності захисту соціальних, економічних, екологічних, геополітичних та інших інтересів національного суспільства із орієнтацією на самобутність соціально-економічної системи та нівелювання негативного впливу глобальних процесів. *З одного боку*, такі держави можуть формувати досить агресивну політику, де матимуть місце торгові війни, протекціонізм, збройні та дипломатичні конфлікти, закриття ринків, ізоляція країни або груп країн, формуватимуться локальні об'єднання держав тощо. Все це буде заводити розвиток людства в глухий кут. Однак проблеми та виклики процесу глобалізації полягають насамперед у формах практичної реалізації конкретної неоліберальної концепції, а глобалізація, по своїй суті, не є однозначно негативним явищем. Тому, *з іншого боку*, усвідомивши довгострокову пагубність агресивного регіоно- / ідеолого- / етноцентристського варіанта та бажаючи цивілізовано захищати загальні національні інтереси суспільства, держави можуть вдаватися до спроб побудови більш справедливого інклюзивного глобального простору, що є максимально вигідним сценарієм розвитку для людства (Трофимчук, 2023). Першочергово безперспективність поточної моделі глобалізації мають усвідомити розвинені країни-глобалізатори, ТНК та МО, адже саме в їхніх силах змінити глобальний порядок невоєнним шляхом.

В сучасних умовах ДРЕ повинно зважати на три основні виклики, які тісно пов'язані між собою та сформовані відкритістю до сучасного глобального економічного простору. *Першим викликом є зменшення суб'єктності національних держав*, що підриває можливості якісного задоволення загальних економічних інтересів суспільства. *По-перше*, держава обмежена у своїх діях через вплив МО та різного роду міжнародних договорів. *По-друге*, вона потрапляє під потужний тиск ТНК та впливових держав. *Другим викликом є підвищення ролі впливу зовнішніх факторів на ДРЕ*. *По-перше*, експортно-імпорتنі операції зумовлюють залежність від ситуації на зовнішніх ринках збуту та ресурсів. *По-друге*, великі ТНК та інші держави можуть своїми рішеннями призвести до серйозних проблем у національних економіках. *По-третє*, мобільність капіталу та робочої сили, фінан-

сіалізація та офшоризація зумовлюють потужну конкуренцію держав за ресурси та вводять в залежність від міжнародних фінансових ринків. *Третім викликом є розбалансування інституційних основ ДРЕ*, оскільки значна частина його інструментарію обмежується участю в МО та ратифікацією міжнародних договорів (Яременко, 2018; Трофимчук, 2023).

Таким чином, ДРЕ у відкритих економіках перебуває під потужним впливом міжнародних економічних суб'єктів. Інтереси ТНК та МО часто не збігаються із загальними економічними інтересами суспільства, тому такий вплив зумовлює реалізацію вмічених економічних функцій держави, що суперечать її сутності. Це все веде національні суспільства та людство загалом до можливих катастрофічних соціальних, економічних, геополітичних та екологічних наслідків. З огляду на це, ДРЕ повинно трансформуватися в таких напрямках: 1) підвищення рівня суб'єктності держави як носія загальнонаціонального інтересу, 2) забезпечення інституційних основ інклюзивного глобального розвитку на принципах рівноправності, справедливості та прозорості, 3) нейтралізація негативного впливу на національну соціально-економічну безпеку, здійснюваного міжнародними суб'єктами.

Література

1. Артьомова Т. І. (2022). Зміни економічних відносин внаслідок військового стану в Україні та перспективи повоєнного відновлення. *Scientific progress: innovations, achievements and prospects: proceedings of II International Scientific and Practical Conference Munich*. (Germany, 6–8 November 2022) / ed. Komarytsky M. L. Munich: MDPC Publishing, 2022. P. 483–488.
2. Артьомова Т. І. (2022). Суперечлива єдність процесів глобалізації та локалізації як середовище перетворення прав і відносин власності. *Глобалізаційні виклики сьогодення: збірка наукових праць міжнародного науково-практичного семінару*. (м. Київ, 19 травня 2022 р.) / [редкол.: О. О. Борзенко (відп. ред.) та ін.]; НАН України, ДУ "Інститут економіки та прогнозування НАН України". Київ, 2022. С. 22–27.
3. Гриценко А. А. (2022). Економічні суперечності глобалізації і локалізації та їх сучасні прояви. *Економічна теорія*. No 4. С. 5–29. <https://doi.org/10.15407/etet2022.04.005>
4. Гриценко А. А. (2017). Логіко-історичні засади кардинальних економічних змін і переходу до реконструктивного розвитку. *Економіка України*. 2017. № 5–6. С. 39–57.
5. Гриценко А. А. (2013). Модернізація політико-економічних функцій держави. *Соціологія та суспільство: взаємодія в умовах кризи*. Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна. С. 487–490.
6. Гриценко А.А. (2023). Національно укорінений розвиток економіки як локальна відповідь на глобальні геоекономічні зрушення. *Економіка України*. No 4. С. 38–54. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2023.04.038>
7. Єщенко П. С., Арсеєнко А. Г. (2012). Кудa движется глобальная экономика в XXI веке? Київ: Знання України. 479 с.
8. Єщенко П. С., Кваснюк Б. Є., Бірюков О. А. (2002). Нова модель держави. Слов'янськ. 144 с.
9. Єщенко П. (2020). Україна у борговій пастці МВФ. *Економічна теорія*. 2020. № 1. С. 19–36. <https://doi.org/10.15407/etet2020.01.019>
10. Кузнецов А. В. (2012). Глобализация под англо-американским контролем: вызовы для Украины и России. *Парадигмальні зрушення в економічній теорії XXI ст.*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Київ: Київський національний університет імені Тараса Шевченка. С. 346–349.
11. Піляєв І. С. (2022). Трансформація глобалізаційних процесів у контексті наслідків повномасштабного російського вторгнення в Україну. *Економіка України*. 2022. № 7. С. 3–20. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2022.07.003>
12. Райнерт Э. С. (2011). Как богатые страны стали богатыми, и почему бедные страны остаются бедными. Москва: ИД Гос. ун-та – Высшей школы экономики. 384 с.
13. Райх Р. (2018). Врятувати капіталізм. Як змусити вільний ринок працювати на людей / пер. з англ. Р. Корнута. Київ: Наш формат. 288 с.
14. Трофимчук О. А. (2023). Державне регулювання економіки в епоху неоліберального глобалізму. *Економіка. Фінанси. Право*. № 6. С. 69–85. <https://doi.org/10.37634/efp.2023.6.15>
15. Трофимчук О. А. (2020). Державне регулювання економіки: теоретичне переосмислення в XXI столітті. *Економіка та держава*. № 6. С. 206–212. <https://doi.org/10.32702/2306-6806.2020.6.206>
16. Трофимчук О. А. (2014). Фінансіалізація економіки: причини та наслідки. *Ефективна економіка*. № 4. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2928>

17. Яременко О. П. (2017). Глобальні дисбаланси та новий протекціонізм: інституційна гіпотеза. *Економіка України*. 2017. № 5–6. С. 106–122.
18. Яременко О. П. (2018). Суперечливий вплив інституційних реформ на функціонування економіки. *Економіка України*. № 11–12. С. 3–18. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2018.11.003>
19. Bregman R. (2020). The neoliberal era is ending. What comes next? URL: <https://thecorrespondent.com/466/the-neoliberal-era-is-ending-what-comes-next/61655148676-a00ee89a>
20. Clausing K. et al. (2020). Ending Corporate Tax Avoidance and Tax Competition: A Plan to Collect the Tax Deficit of Multinationals. URL: <http://gabriel-zucman.eu/files/CSZ2020.pdf>; <https://doi.org/10.2139/ssrn.3655850>
21. Cobham A. et al. (2020) The State of Tax Justice 2020. URL: <https://www.taxjustice.net/reports/the-state-of-tax-justice2020/>
22. Gilens M., Page B. I. (2014). Testing Theories of American Politics: Elites, Interest Groups, and Average Citizens. *Perspectives on Politics* 12. 2014. № 3. <https://doi.org/10.1017/S1537592714001595>
23. Jaumotte F., Buitron C. O. (2016). Inequality and Labor Market Institutions. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/Staff-Discussion-Notes/Issues/2016/12/31/Inequality-and-Labor-Market-Institutions-42987>; <https://doi.org/10.2139/ssrn.2678639>
24. Johnson D. (2014). A Simplified Way to Tax Multinational Corporations/ 2014. URL: <http://billmoyers.com/2014/07/15/a-simplified-way-to-tax-multinational-corporations/>
25. Lipton E. (2015). Lobbyists, Bearing Gifts, Pursue Attorneys General // *New York Times*. URL: <https://www.pulitzer.org/files/2015/investigative-reporting/lipton/01lipton2015.pdf>
26. Saez E., Zucman G. (2020). The Triumph of Injustice: How the Rich Dodge Taxes and How to Make Them Pay Matthias Weber School of Finance. University of St. Gallen
27. Stiglitz J. Solidarity Now. (2020). URL: <https://www.project-syndicate.org/onpoint/abandoning-neoliberalism-reforming-capitalism-globalization-by-joseph-e-stiglitz-2020-02>
28. Zucman, G. (2020). The Rise of Income and Wealth Inequality in America: Evidence from Distributional Macroeconomic Accounts (with). *Journal of Economic Perspectives*. № 34 (4). PP. 3–26. <https://doi.org/10.1257/jep.34.4.3>
29. Tørsløv T. R., Wier L. S., Zucman G. (04.2020). The Missing Profits of Nations. NBER working paper #24701. URL: https://www.nber.org/system/files/working_papers/w24701/w24701.pdf
30. Wier L., Zucman G. (2022). New global estimates on profits in tax havens suggest the tax loss continues to rise. URL: <https://cepr.org/voxeu/columns/new-global-estimates-profits-tax-havens-suggest-tax-loss-continues-rise>
31. Zucman G., Saez E. (04. 2021) A Wealth Tax on Corporations' Stock // University of California Berkeley. URL: https://eml.berkeley.edu/~saez/saez-zucman21corpwealthtax_v2.pdf

Надходження до редакції 4 вересня 2023 року

Прорецензовано 10 вересня 2023 року

Підписано до друку 29 вересня 2023 року

References

1. Artomova, T.I. (2022, 6-8 November). Changes in economic relationships due to the state of war in Ukraine and prospects for post-war recovery. *Scientific progress: innovations, achievements and prospects: proceedings of II International Scientific and Practical Conference*, Munich: MDPC Publishing, 483-488 [in Ukrainian].
2. Artomova, T.I. (2022, 19 May). The contradictory unity of the processes of globalization and localization as an environment for transforming property rights and relationships. Today's globalization challenges: a collection of scientific works of the international scientific and practical seminar, SO "Institute for Economics and Forecasting of NAS of Ukraine", Kyiv, 22-27 [in Ukrainian].
3. Grytsenko, A.A. (2022). Economic contradictions of globalization and localization and their modern manifestations. *Ekonomika Ukrainy – Economy of Ukraine*, 4, 5-29 <https://doi.org/10.15407/et2022.04.005> [in Ukrainian].
4. Grytsenko, A.A. (2017). Logico-historical bases of cardinal economic changes and transition to reconstructive development. *Ekonomika Ukrainy – Economy of Ukraine*, 5-6, 39-57 [in Ukrainian].
5. Grytsenko, A.A. (2013). Modernization of Political and Economic Functions of the State. *Sociology and Society: Interaction in a Crisis*. Kharkiv, V.N. Karazin Kharkiv National University, 487-490 [in Ukrainian].
6. Grytsenko, A.A. (2023). Nationally rooted economic development as a local response to global geoeconomic shifts". *Ekonomika Ukrainy – Economy of Ukraine*, 4, 38-54. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2023.04.038> [in Ukrainian].
7. Eshchenko P.S., Arseenko A.G. (2012). Where is the global economy headed in the 21st century? Kyiv. [in Russian].

8. Eshchenko, P.S., Kvasnyuk B. Ye., Biryukov O.A. (2002). The new model of the state]. Slovyansk: Printing yard [in Ukrainian].
9. Eshchenko, P.S. (2020). Ukraine is in the debt trap of the IMF. *Ekon. teor. – Economic theory*, 1, 19-36. <https://doi.org/10.15407/etet2020.01.019> [in Ukrainian]
10. Kuznecov, A.V. (2012). Globalization under Anglo-American control: challenges for Ukraine and Russia. Paradigm shifts in the economic theory of the XXI century: Materials of the International Scientific Conference. Kyiv: Taras Shevchenko National University of Kyiv, 346-349 [in Russian].
11. Piliaiev, I.S. (2022). Transformation of globalization processes in the context of the consequences of full-scale Russian invasion of Ukraine. *Ekonomika Ukrainy – Economy of Ukraine*, 7, 3-20. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2022.07.003> [in Ukrainian].
12. Rainert, Ie.S. (2011). How rich countries became rich, and why poor countries remain poor. Moscow: Izd. dom Gos. un-ta Vysshei shkoly ekonomiki [in Russian].
13. Rajkh, R. (2018). Save capitalism. How to make the free market work for people. Kyiv: Nash format [in Ukrainian].
14. Trofymchuk, O.A. (2023). The state economic regulation of the economy in the neoliberal globalism era. *Ekonomika. Finansy. Pravo – Economics. Finances. Law*, 6, 69-85. <https://doi.org/10.37634/efp.2023.6.15> [in Ukrainian].
15. Trofymchuk, O.A. (2020). State regulation of the economy: theoretical rethinking in the XXI century. *Ekonomika ta derzhava – Economy and State*, 6, 206-212. <https://doi.org/10.32702/2306-6806.2020.6.206> [in Ukrainian].
16. Trofymchuk, O.A. (2014). Financialization of the economy: causes and consequences. *Efektivna ekonomika. – Efficient Economy*, 4. Retrieved from <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2928> [in Ukrainian].
17. Yaremenko, O.L. (2017). Global imbalances and new protectionism: an institutional hypothesis. *Ekonomika Ukrainy – Economy of Ukraine*, 5-6, 106-122 [in Ukrainian].
18. Yaremenko, O.L. (2018). Controversial influence of institutional reforms on the functioning of the economy. *Ekonomika Ukrainy – Economy of Ukraine*, 11-12, 3-18. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2018.11.003> [in Ukrainian].
19. Bregman, R. (2020). The neoliberal era is ending. What comes next? Retrieved from <https://thecorrespondent.com/466/the-neoliberal-era-is-ending-what-comes-next/61655148676-a00ee89a>
20. Clausing, K., Saez, E., Zucman, G. (2020). Ending Corporate Tax Avoidance and Tax Competition: A Plan to Collect the Tax Deficit of Multinationals. Retrieved from <http://gabriel-zucman.eu/files/CSZ2020.pdf>; <https://doi.org/10.2139/ssrn.3655850>
21. Cobham, A., Garcia-Bernardo, J., Palansky, M., Bou Mansour, M. (2020). The State of Tax Justice 2020. Retrieved from <https://www.taxjustice.net/reports/the-state-of-tax-justice2020/>
22. Gilens, M., Page, B. I. (2014). Testing Theories of American Politics: Elites, Interest Groups, and Average Citizens. *Perspectives on Politics*, 3. <https://doi.org/10.1017/S1537592714001595>
23. Jaumotte, F., Buitron, C.O. (2016). Inequality and Labor Market Institutions. Retrieved from <https://www.imf.org/en/Publications/Staff-Discussion-Notes/Issues/2016/12/31/Inequality-and-Labor-Market-Institutions-42987>; <https://doi.org/10.2139/ssrn.2678639>
24. Johnson, D. (2014). A Simplified Way to Tax Multinational Corporations. Retrieved from <http://billmoyers.com/2014/07/15/a-simplified-way-to-tax-multinational-corporations/>
25. Lipton, E. (2015). Lobbyists, Bearing Gifts, Pursue Attorneys General. Retrieved from <https://www.pulitzer.org/files/2015/investigative-reporting/lipton/01lipton2015.pdf>
26. Saez, E., Zucman, G. (2020). The Triumph of Injustice: How the Rich Dodge Taxes and How to Make Them Pay. M. Weber. University of St. Gallen. Retrieved from <https://www.coursehero.com/file/158726244/Weber2020SaezZucmanBookReviewpdf/>
27. Stiglitz, J. (2020). Solidarity Now. Retrieved from <https://www.project-syndicate.org/onpoint/abandoning-neoliberalism-reforming-capitalism-globalization-by-joseph-e-stiglitz-2020-02>
28. Zucman, G., Saez, E. (2020). The Rise of Income and Wealth Inequality in America: Evidence from Distributional Macroeconomic Accounts. *Journal of Economic Perspectives*, 34 (4), 3–26. <https://doi.org/10.1257/jep.34.4.3>
29. Tørsløv, T.R., Wier, L.S., Zucman G. (2020). The Missing Profits of Nations. NBER working paper #24701. Retrieved from https://www.nber.org/system/files/working_papers/w24701/w24701.pdf
30. Wier, L., Zucman, G. (2022). New global estimates on profits in tax havens suggest the tax loss continues to rise. Retrieved from <https://cepr.org/voxeu/columns/new-global-estimates-profits-tax-havens-suggest-tax-loss-continues-rise>
31. Zucman, G., Saez, E. (2021). A Wealth Tax on Corporations' Stock. University of California Berkeley. Retrieved from https://eml.berkeley.edu/~saez/saez-zucman21corpwealthtax_v2.pdf

Received September 4, 2023

Reviewed September 10, 2023

Signed to print September 29, 2023